

U S T A W A

z dnia ..... 2021 r.

o zmianie ustawy – Kodeks cywilny

Art. 1. W ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2020 r. poz. 1740 i 2320) po art. 446¹ dodaje się art. 446² w brzmieniu:

„Art. 446². W razie ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, skutkującego niemożnością nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej, sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny poszkodowanego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.”.

Art. 2. Do roszczeń najbliższych członków rodziny poszkodowanego o naprawienie krzywdy, o której mowa w art. 446² ustawy zmienianej w art. 1, powstałych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, a nie przedawnionych, stosuje się przepis art. 446² ustawy zmienianej w art. 1.

Art. 3. Ustawa wchodzi w życie po upływie miesiąca od dnia ogłoszenia.

Uzasadnienie

Celem inicjatywy ustawodawczej Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej jest nowelizacja ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.). Projektowa zmiana polega na dodaniu art. 446².

Celem tej zmiany jest ustanowienie prawidłowej podstawy normatywnej dla odpowiedzialności cywilnej za krzywdę najbliższych członków rodziny poszkodowanego, która polega na niemożności nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej z poszkodowanym, z powodu wyrządzenia u poszkodowanego trwałego i ciężkiego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia.

Ustawą z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2008 r. poz. 732), poprzez uzupełnienie art. 446 o § 4 k.c., do polskiego porządku prawnego wprowadzono instytucję zadośćuczynienia dla najbliższych członków rodziny poszkodowanego w razie jego śmierci w następstwie czynu niedozwolonego. Wcześniej, ustawą z dnia 23 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. poz. 542) w zasadniczy sposób zmieniono zakres majątkowej ochrony dóbr osobistych przewidzianej w art. 448 k.c. wprowadzając zadośćuczynienie na rzecz poszkodowanego jako środek usunięcia skutków ich naruszenia. Przepis art. 446 § 4 k.c. miał zastosowanie do krzywd powstałych ze zdarzeń po dniu 3 sierpnia 2008 r. Natomiast kompensacja krzywdy osób, których bliski doznał uszczerbku i poniósł śmierć w następstwie zdarzenia powstałego przed dniem 3 sierpnia 2008 r. w praktyce sądowej następowała na podstawie art. 448 k.c.

Od wielu lat w praktyce obrotu, w tym w orzecznictwie sądów powszechnych ujawniają się rozbieżności w wykładni obowiązujących przepisów prawa dotyczących odpowiedzialności deliktowej, to jest czy indemnizacji podlega krzywda najbliższego członka rodziny poszkodowanego polegająca na utracie więzi rodzinnej z poszkodowanym, który doznał ciężkiego i trwałego uszczerbku na zdrowiu. Zagadnienie to dotyczy przede wszystkim przypadków utraty więzi rodzinnej w następstwie stanu śpiączki pourazowej poszkodowanego lub stanu wegetatywnego. Ciężkie i trwałe uszkodzenie ciała powoduje w takich przypadkach niemożność nawiązywania lub kontynuowania więzi rodzinnej. Po stronie członków najbliższej rodziny poszkodowanego powstaje silna i długotrwała trauma. Na przestrzeni ostatnich lat w orzecznictwie sądów powszechnych, ukształtowało się przeważające stanowisko, że tego rodzaju krzywda podlega naprawieniu przez zapłatę odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia. Stanowisko to zostało potwierdzone orzecznictwem Sądu Najwyższego –

dla przykładu trzema uchwałami SN z dnia 27 marca 2018 r. (III CZP 36/17, III CZP 60/17, III CZP 69/17). Zgodnie z tym kierunkiem judykatury sąd może przyznać zadośćuczynienie za krzywdę osobom najbliższym poszkodowanego, który na skutek czynu niedozwolonego doznał ciężkiego i trwałego uszczerbku na zdrowiu. W części spraw sądowych zadośćuczynienie dla najbliższego członka rodziny poszkodowanego było zasądzone na podstawie art. 448 k.c. lub na podstawie art. 446 § 4 k.c. poprzez zastosowanie interpretacji rozszerzającej tego przepisu lub poprzez jego zastosowanie w drodze analogii. W praktyce sądowej można jednak odnotować przypadki prawomocnego oddalenia powództw najbliższych członków rodziny poszkodowanego o zapłatę zadośćuczynienia za zerwanie więzi rodzinnej. Tego rodzaju rozstrzygnięcia są uzasadniane tym, że zadośćuczynienie za zerwanie więzi rodzinnej nie może być dochodzone ani na podstawie art. 448 k.c., gdyż nie stanowią klasycznego dobra osobistego w rozumieniu art. 23 k.c., ani na podstawie art. 446 § 4 k.c., ponieważ przepis ten dotyczy wyłącznie przypadków krzywdy w następstwie śmierci poszkodowanego. Aktualnie w judykaturze ujawniła się dodatkowo rozbieżność na poziomie rozstrzygnięć Sądu Najwyższego. W uchwale z dnia 22 października 2020 r. (I NSNZP 2/19), Sąd Najwyższy zajął stanowisko, że osobie bliskiej poszkodowanego, który na skutek czynu niedozwolonego doznał ciężkiego uszkodzenia ciała lub trwałego rozstroju zdrowia, nie przysługuje zadośćuczynienie za zerwanie więzi rodzinnej na podstawie art. 448 k.c. Jednocześnie Sąd Najwyższy wskazał, że w kodeksie cywilnym nie ma podstawy prawnej do zasądzenia tego rodzaju zadośćuczynienia.

Ujawniona rozbieżność i zmiana kierunku rozstrzygania o bardzo istotnych społecznie roszczeniach nie są pożądane z punktu widzenia zasad demokratycznego państwa prawa urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej oraz zasady zaufania do państwa i tworzonego przez niego prawa. Więzy rodzinne stanowią fundament prawidłowego funkcjonowania rodziny i podlegają ochronie prawnej (art. 18 i art. 71 Konstytucji, art. 23 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego). Ich utrata w następstwie czynu niedozwolonego, na przykład w wyniku wypadku drogowego, powinna podlegać naprawieniu przez zapłatę odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia. Zmiana kierunku orzecznictwa nie może pozbawiać osób najbliższych poszkodowanego prawa do uzyskania zadośćuczynienia za zerwanie w dramatycznych okolicznościach więzi rodzinnej.

W ocenie projektodawcy słusznym jest zapłata zadośćuczynienia, gdy najbliższy członek rodziny dozna poważnego uszczerbku na zdrowiu, skutkującego niemożnością nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej. W tym przypadku krzywda osoby najbliższej

jest niewątpliwie zbliżona do krzywdy normatywnie uregulowanej w art 446 § 4 k.c. W obu przypadkach najbliżsi członkowie rodziny cierpią tak samo mocno, a w razie ciężkiego i trwałego uszczerbku cierpienie najbliższych członków rodziny może być dodatkowo długotrwałe.

Z uwagi na charakter roszczenia - prawo najbliższego członka rodziny do kompensacji krzywdy będącej następstwem utraty więzi rodzinnej - oraz ujawnioną rozbieżność w orzecznictwie sądów powszechnych i Sądu Najwyższego konieczna jest szybka i adekwatna reakcja ustawodawcy polegająca na prawidłowym uregulowaniu podstawy normatywnej tego roszczenia. Tego rodzaju rozwiązanie jest niezbędne dla realizacji konstytucyjnej ochrony rodziny, o której mowa w art. 18 Konstytucji oraz zasady równości wobec prawa i zasady zaufania obywateli do państwa, tj. zapewnienia jednolitych i przewidywalnych rozstrzygnięć w analogicznych sprawach. Jednolitość orzecznictwa jest, obok legalności, praworządności, obiektywności oraz pewności, jedną z ważniejszych wartości demokratycznego państwa prawa.

Z powyższych względów proponuje się wprowadzenie art. 446² k.c., który będzie stanowił właściwą podstawę normatywną dla roszczenia najbliższego członka rodziny poszkodowanego o zadośćuczynienie za doznaną krzywdę w postaci zerwanej więzi rodzinnej. Prawo do zadośćuczynienia będzie dotyczyć, zgodnie z przeważającą linią orzecznictwa sądów powszechnych, szczególnie dramatycznych sytuacji, gdy w następstwie ciężkiego i trwałego uszczerbku na ciele lub rozstroju zdrowia (ciężkiego, głębokiego i nieodwracalnego upośledzenia funkcji życiowych) dochodzi do niemożności nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej. Przedmiotem regulacji są przypadki trwałego stanu śpiączki pourazowej lub stanów wegetatywnych oraz stanów związanych z uszkodzeniem mózgu albo innych przypadków poważnego i nieodwracalnego rozstroju zdrowia, skutkującego zerwaniem więzi rodzinnej z poszkodowanym. W tego rodzaju tragicznych sytuacjach, skutek zerwania więzi rodzinnych jest podobny w zakresie do śmierci osoby bliskiej, a cierpienie najbliższego członka rodziny związanego z takim chorym jest dominujące w dłuższym okresie, zaś intensywność poczucia i braku nadziei są nie mniejsze niż trauma związana ze śmiercią. Projekt jednak nie zawiera katalogu zamkniętego zdarzeń będących podstawą żądania zadośćuczynienia pozostawiając tą kwestię ocenie stron, a w razie sporu, ocenie sądu. Obecne regulacje Kodeksu cywilnego, w przepisach dotyczących szkody na osobie, posługują się już pojęciem uszkodzenia ciała oraz rozstroju zdrowia. Dodawany przepis zawęży te przypadki wyłącznie do ciężkich oraz trwałych skutków tych zdarzeń.

Zakres podmiotowy osób uprawnionych do żądania zapłaty zadośćuczynienia odpowiada pojęciom z art. 446 § 3 i § 4 k.c., to jest najbliższemu członkowi rodziny poszkodowanemu. Zakres przedmiotowy normy – pojęcie więzi rodzinnej oraz elementów w nią wchodzących, a także stany faktyczne, w których dochodzi do niemożności nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej wskutek ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, zostały już dostatecznie wyinterpretowane w judykaturze. Dla przykładu Sąd Najwyższy przyjął, że w pojęcie więzi rodzinnej pomiędzy najbliższymi członkami rodziny wchodzi różnego rodzaju więzi takie jak: więź emocjonalna łącząca osoby bliskie (por. wyroki SN z dnia 10 listopada 2010 r., II CSK 248/10, OSNC-ZD 2011, nr B, poz. 44, i z dnia 25 maja 2011 r., II CSK 537/10, nie publ.), więzi rodzinne i szczególnie więź emocjonalna między członkami rodziny (por. uchwała SN z dnia 22 października 2010 r., III CZP 76/10, OSNC-ZD 2011, nr B, poz. 42), więź rodzinna, której zerwanie powoduje ból, cierpienie i rodzi poczucie krzywdy (por. uchwała SN z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11, OSNC 2012, nr 1, poz. 10), prawo do życia w rodzinie i utrzymanie tego rodzaju więzi (wyrok SN z dnia 15 marca 2012 r., I CSK 314/11, nie publ.), szczególnie emocjonalna więź rodzinna między osobami najbliższymi (por. uchwała SN z dnia 7 listopada 2012 r., III CZP 67/12, OSNC 2013, nr 4, poz. 45), relacja z najbliższym członkiem rodziny (wyrok z dnia 11 lipca 2012 r., II CSK 677/11, nie publ.), szczególnie emocjonalna więź rodzinna (uchwała z dnia 20 grudnia 2012 r., III CZP 93/12, OSNC 2013, nr 7-8, poz. 84) albo silna więź emocjonalna, szczególnie bliska w relacjach rodzinnych (uchwała z dnia 12 grudnia 2013 r., III CZP 74/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 88, i wyrok z dnia 20 sierpnia 2015 r., II CSK 595/14, nie publ.). W orzecnictwie Sądu Najwyższego podkreśla się także, że dla potrzeb zasądzenia zadośćuczynienia więzi rodzinne muszą przybierać postać rzeczywistych, silnych, trwałych więzi emocjonalnych, których istnienie przejawia się na zewnątrz w taki sposób, iż możliwa jest obiektywna weryfikacja ich istnienia i nie mogą być one utożsamiane jedynie z uczuciem przywiązania do innej osoby (por. wyroki SN z dnia 9 sierpnia 2016 r., II CSK 719/15, i z dnia 10 lutego 2017 r., V CSK 291/16). Zerwanie więzi rodzinnych następuje tylko w razie istnienia szczególnie silnego stosunku emocjonalnego i psychicznego o charakterze trwałym. Nie chodzi więc o abstrakcyjnie ujętą więź emocjonalną, ale o szczególny charakter związku między najbliższymi członkami rodziny. O zerwaniu więzi rodzinnej można mówić jedynie w okolicznościach wyjątkowych, w których doszło nie do zaburzenia, zakłócenia lub pogorszenia więzi, lecz do faktycznej niemożności nawiązania lub utrzymywania kontaktu właściwego dla danego rodzaju stosunków – w szczególności więzi łączącej dzieci i rodziców – z powodu ciężkiego i głębokiego stanu upośledzenia funkcji życiowych. Dotyczy

to zatem uszczerbków zdrowia najcięższych i nieodwracalnych, a więc takich, w których naruszenie więzi rodzinnej wiąże się z dotkliwą, niekończącą się krzywdą (por. uchwała SN z dnia 27.03.2018 r., III CZP 60/17 i III CZP 69/17). Ocena wszystkich przesłanek utraty więzi rodzinnej w następstwie ciężkiego i trwałego uszczerbku na ciele lub rozstroju zdrowia będzie dokonywana na podstawie konkretnych okoliczności, które ma obowiązek wykazać dochodzący zadośćuczynienia. Podkreślenia wymaga, że przyznanie zadośćuczynienia jest możliwe („sąd może przyznać”), zatem uwzględnienie żądania następuje dopiero po wykazaniu, że zaistniałe okoliczności w postaci zerwania więzi rodzinnej w następstwie ciężkiego i trwałego uszczerbku na ciele lub rozstroju zdrowia, uzasadniają konieczność zrekompensowania rzeczywiście zaistniałej krzywdy niemajątkowej.

Proponuje się, aby ustawa weszła w życie po upływie miesiąca od dnia jej ogłoszenia. Jednocześnie z uwagi na dotychczasową, dominującą praktykę orzeczniczą oraz zawisłość sporów sądowych w sprawach o zapłatę zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w postaci zerwanych więzi rodzinnych zasadne jest wprowadzenie mocy wstecznej stosowania art. 446² k.c., to jest także do roszczeń ze zdarzeń powstałych przed dniem wejście w życie ustawy, ale nieprzedawnionych w dniu wejścia ustawy w życie. Przedawnienie roszczeń z tego tytułu wyznaczać będzie art. 442¹ k.c. Z uwagi na wskazane w uzasadnieniu argumenty i wagę społeczną przedmiotu regulacji takiemu rozwiązaniu nie przeciwstawiają się zasady demokratycznego państwa prawnego.

Projektowana zmiana nie spowoduje skutków gospodarczych i finansowych dla budżetu państwa i budżetów jednostek samorządu terytorialnego.

Projektowana ustawa nie będzie miała wpływu na sytuację małych i średnich przedsiębiorców.

Projektowana ustawa nie wymaga przedstawienia właściwym organom i instytucjom Unii Europejskiej, w tym Europejskiemu Bankowi Centralnemu, w celu uzyskania opinii, dokonania powiadomienia, konsultacji lub uzgodnienia.

Projektowana ustawa nie podlega notyfikacji zgodnie z przepisami rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu funkcjonowania krajowego systemu notyfikacji norm i aktów prawnych (Dz. U. poz. 2039 oraz z 2004 r. poz. 597).

Projektowana ustawa nie jest sprzeczna z prawem Unii Europejskiej.